

เซตคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$

ไอริน ชุ่มเมืองเย็น*

หลายคนที่เห็นประโยค $x + 3\sqrt{5} = 0$ อาจจะนึกถึง $-3\sqrt{5}$ บางคนก็นึกถึงเรื่องสมการ บางคนอาจนึกถึงประโยคเปิดที่มีตัวแปร x เด็ก ๆ หรือคนที่ไม่ได้เรียนคณิตศาสตร์คงถามว่านี่คืออะไร สำหรับบางคนที่มีความทรงจำที่เลวร้ายคงบอกว่า ชาตินี้ไม่ขอเรียนเรื่องนี้อีกเพราะว่ามันยากมาก ๆ บางคนอาจนึกถึงบุญคุณของคุณครูที่ลงท้ายกันหลายทีกจนได้ดิบได้ดีกันในปัจจุบัน บางคนอาจถึงนึกวัยเด็กอันเก่งฉกาจของตนเองที่ตอบปัญหาสมการถูกทุกข้อ สำหรับสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คงเป็นตัวแทนความทรงจำของหลายคนได้เป็นอย่างดีกับประสบการณ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ แม้จะหวานอมขมกลืนกันบ้างหรือจะหวานปานน้ำผึ้งเดือนห้า ก็ตาม

หากอธิบายเกี่ยวกับ ประโยค $x + 3\sqrt{5} = 0$ นั้น ก่อนอื่นต้องทำความรู้จักกับประโยคคณิตศาสตร์ สมการ คำตอบของสมการ แล้วประโยคคณิตศาสตร์คืออะไร มีลักษณะอย่างไร จะมีหน้าตาเหมือนสับปะรดหรือเปล่า แล้วสมการ คืออะไร และสมการที่เป็นประโยคเปิดจะมีหน้าตาอย่างไร

ประโยคคณิตศาสตร์

โดยทั่วไปองค์ประกอบหลักของประโยคภาษาจะประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ภาคประธาน และภาคแสดง ซึ่งในส่วนของภาคแสดงแบ่งแยกเป็น กริยา และ กรรม ตัวอย่างของประโยคเช่น

ประโยค	ภาคประธาน	ภาคแสดง	
		กริยา	กรรม
สุชาติคืบหน้าเปล่า	สุชาติ	คืบ	หน้าเปล่า
มาลีร้องไห้	มาลี	ร้องไห้	-
อิมอ่านหนังสือ	อิม	อ่าน	หนังสือ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาคณิตศาสตร์และสถิติ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

จากตัวอย่างประโยคภาษาไทย จะเห็นว่าประโยคบางประโยคมีส่วนที่เป็นกรรมของประโยคก็ได้หรืออาจจะไม่มีก็ได้ ประโยคคณิตศาสตร์ มีลักษณะคล้ายกับประโยคภาษาไทยคือมีส่วนที่เป็นภาคประธานและภาคแสดง

ประโยคคณิตศาสตร์ (Mathematical sentence) คือ ประโยคที่นำวลีคณิตศาสตร์ 2 วลีมาเชื่อมด้วยเครื่องหมาย $=$ หรือ $\neq$ หรือ $>$ หรือ $<$ หรือ $\geq$ หรือ $\leq$

วลีคณิตศาสตร์ (Mathematical phrase) แบ่งเป็น 2 แบบ คือ วลีตัวเลข กับ วลีตัวแปร

วลีตัวเลข เช่น $2, 2+5, 9 \times 3, \frac{7}{2}, 35-7, 7-13$ ฯลฯ

วลีตัวแปร เช่น $x, 3x, x-2, x-5, 7-x, x^2, x^3-1$ ฯลฯ

ประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีตัวเลขกับวลีตัวเลข ตัวอย่าง เช่น

$2+5=7$ เป็นประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีตัวเลข $2+5$ กับวลีตัวเลข 7 ด้วยเครื่องหมาย “=”

$2 \times 5 > 7$ เป็นประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีตัวเลข 2×5 กับวลีตัวเลข 7 ด้วยเครื่องหมาย “>”

$5-2 < 9$ เป็นประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีตัวเลข $5-2$ กับวลีตัวเลข 9 ด้วยเครื่องหมาย “<”

ประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีตัวเลขกับวลีตัวแปร ตัวอย่าง เช่น

$x-2 < 3$ เป็นประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีตัวแปร $x-2$ กับวลีตัวเลข 3 ด้วยเครื่องหมาย “<”

$x+3\sqrt{5}=0$ เป็นประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีตัวแปร $x+3\sqrt{5}$ กับวลีตัวเลข 0 ด้วยเครื่องหมาย “=”

ประโยคคณิตศาสตร์ แบ่งตามกลุ่มการใช้เครื่องหมาย สามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ กลุ่มที่ใช้เครื่องหมาย = ซึ่งเรียกว่า **สมการ** ส่วนอีกกลุ่มคือ กลุ่มที่ใช้เครื่องหมาย $\neq$ หรือ $>$ หรือ $<$ หรือ $\geq$ หรือ $\leq$ ซึ่งเรียกว่า **อสมการ**

ทำไม $x+3\sqrt{5}=0$ เป็นสมการ ?

สมการ คือ ประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อมวลีคณิตศาสตร์ด้วยเครื่องหมาย “=”

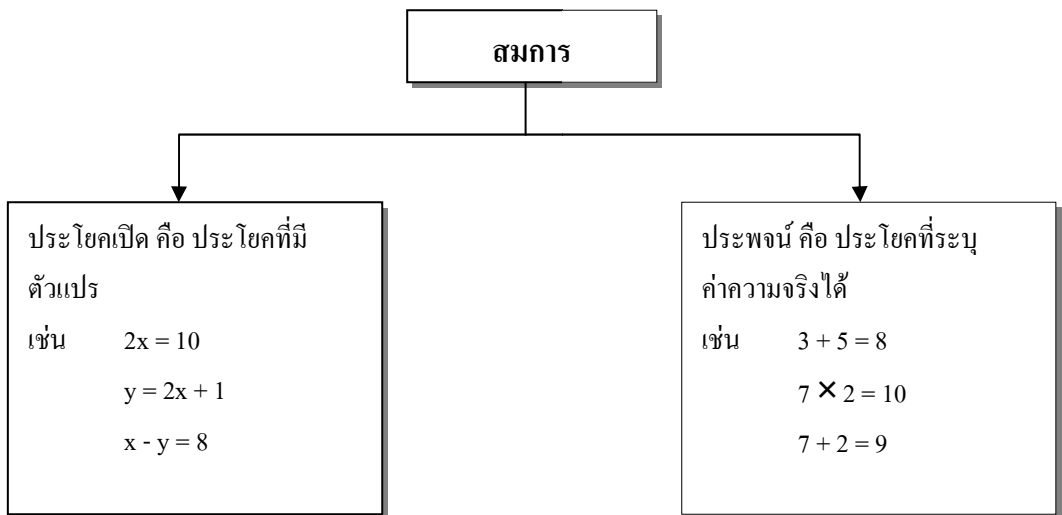
ตัวอย่างเช่น $2+5=7$ $x-5=10$

$10+8=18$ $x+2=0$

$12-2=10$ $x+x=2x$ เป็นต้น

ด้วยนิยามของสมการทำให้ $x+3\sqrt{5}=0$ เป็นสมการนั่นเอง

เขียนแผนภูมิแสดงส่วนประกอบของสมการดังนี้

แผนภาพแสดงประเภทของสมการ

ข้อพึงระวังในการตีความนิยามสมการ เนื่องจากสมการคือประโยคคณิตศาสตร์ที่เชื่อว่ามีคณิตศาสตร์ 2 วลี ด้วยเครื่องหมาย = บางคนเห็นเครื่องหมาย = อาจเข้าใจผิดว่า สมการคือการเท่ากัน ถ้าจำนวนทั้งสองข้างไม่เท่ากันเช่น $5 + 8 = 10$ จึงไม่ถูกยอมรับว่าเป็นสมการ เป็นต้น โดยนิยามของสมการนั้นสมการหมายถึง สมการที่เป็นจริง หรือสมการที่เป็นเท็จ หรือสมการที่ยังระบุค่าความจริงไม่ได้ สมการที่มีองค์ประกอบของประโยคเป็นวลีตัวเลขกับวลีตัวเลข เช่น $2 + 3 = 5$, $7 - 6 = 5$ เป็นประโยคที่บอกได้ว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งในทางตรรกศาสตร์เรียกว่า ประพจน์ และเรียกคำว่า เป็นจริง หรือ เป็นเท็จ ว่าค่าความจริงของประพจน์

ประพจน์ $2 + 3 = 5$ เป็นประพจน์ที่มีค่าความจริงเป็นจริง หรือเป็นสมการที่เป็นจริง เพราะ วลีตัวเลข $2 + 3$ และวลีตัวเลข 5 ต่างเป็นวลีตัวเลขที่แทนจำนวนเดียวกัน

ประพจน์ $7 - 6 = 5$ เป็นประพจน์ที่มีค่าความจริงเป็นเท็จ หรือเป็นสมการที่เป็นเท็จ เพราะ วลีตัวเลข $7 - 6$ และวลีตัวเลข 5 ต่างเป็นวลีตัวเลขที่ไม่ได้แทนจำนวนเดียวกัน

ส่วนสมการที่มีองค์ประกอบของประโยคเป็นวลีตัวเลขกับวลีตัวแปร หรือเชื่อมวลีตัวแปรเดียวกัน เช่น $2x = 10$, $2x + 5 = 15$, $y = 2x + 1$, $x + 1 = 0$, $x + 3\sqrt{5} = 0$ ต่างก็เป็นสมการที่ยังบอกค่าความจริงไม่ได้ เพราะมีตัวแปรอยู่ในประโยค เรียกสมการเหล่านี้ว่าเป็น ประโยคเปิด สมการที่เขียนต่างกัน ถือว่าไม่ใช่สมการเดียวกัน เช่น $x + 5 = 8$ กับ $x = 8 - 5$ เพราะถือว่าเป็นสองสมการที่เกิดจากการเชื่อมวลีคณิตศาสตร์ที่ต่างกัน

คำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คืออะไร

เราให้ความสนใจกับสมการที่มีตัวแปร หรือ สมการที่เป็นประโยคเปิด เพราะสืบเนื่องมาจากการพยายามแก้โจทย์ปัญหา โดยการเขียนโจทย์ปัญหานั้นๆ ออกมาในรูปของสัญลักษณ์ หรือเป็นประโยคคณิตศาสตร์ เพื่อความสะดวกในการแก้ปัญหา ดังนั้นเมื่อมีสมการจึงต้องหาต่อไปว่าจะต้องแทนที่ตัวแปรด้วยจำนวนใดจึงจะทำให้ประโยคเปิดนั้นกลายเป็นประพจน์ที่เป็นจริง

คำตอบของสมการ คือ จำนวนใดๆ ที่แทนที่ตัวแปรในสมการแล้วได้ประพจน์ที่เป็นจริง

ตัวแปร คือ ค่าที่อยู่ใน Replacement set หรือ เอกภพสัมพัทธ์ หรือขอบเขตของตัวแปรที่สามารถนำมาแทนที่ตัวแปรในสมการได้

พิจารณา สมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$

เมื่อแทน x ด้วย 1 จะได้ $1 + 3\sqrt{5} = 0$ เป็นประพจน์ที่เป็นเท็จ ดังนั้น 1 จึงไม่ใช่คำตอบ $x + 3\sqrt{5} = 0$

เมื่อแทน x ด้วย 2 จะได้ $1 + 3\sqrt{5} = 0$ เป็นประพจน์ที่เป็นเท็จ ดังนั้น 2 จึงไม่ใช่คำตอบ $x + 3\sqrt{5} = 0$

เมื่อแทน x ด้วย 3 จะได้ $1 + 3\sqrt{5} = 0$ เป็นประพจน์ที่เป็นเท็จ ดังนั้น 3 จึงไม่ใช่คำตอบ $x + 3\sqrt{5} = 0$

เมื่อแทน x ด้วย $-3\sqrt{5}$ จะได้ $-3\sqrt{5} + 3\sqrt{5} = 0$ เป็นประพจน์ที่เป็นจริง

ดังนั้น $-3\sqrt{5}$ จึงเป็นคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$

สมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ เป็นสมการที่มี x เป็นตัวแปร มีเพียง $-3\sqrt{5}$ เพียงตัวเดียวที่ทำให้ได้ประพจน์ที่เป็นจริง จึงเกิดความเข้าใจผิดๆ ว่า ค่าของ x มีเพียง $-3\sqrt{5}$ เท่านั้น แต่จริงๆ แล้วค่าของตัวแปร x มีได้มากมาย เหมือนตัวอย่างข้างต้น

สมมติเรากำหนดให้ $A = \{1, 2, 3, 4\}$ เป็นเซตของค่าของตัวแปรในสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ ค่าของตัวแปร x ก็จะมี 4 จำนวนคือ 1, 2, 3, 4 เมื่อนำไปแทนที่ x ก็จะได้ประพจน์ 4 ประพจน์ดังนี้

$$1 + 3\sqrt{5} = 5 \quad \text{เป็นสมการที่เป็นเท็จ}$$

$$2 + 3\sqrt{5} = 5 \quad \text{เป็นสมการที่เป็นเท็จ}$$

$$3 + 3\sqrt{5} = 5 \quad \text{เป็นสมการที่เป็นเท็จ}$$

$$4 + 3\sqrt{5} = 5 \quad \text{เป็นสมการที่เป็นเท็จ}$$

ดังนั้น คำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คือ ไม่มีคำตอบ

คำตอบของสมการอาจจะไม่มีก็ได้ ถ้าหากนำสมาชิกในเซตของค่าของตัวแปรไปแทนที่ตัวแปรในประโยคเปิดจนครบทุกตัวแล้ว ได้ประพจน์ที่เป็นเท็จทั้งหมด กรณีเช่นนี้ ถือว่าสมการนั้นไม่มีคำตอบ เช่น กำหนดให้ $A = \{1, 2, 3, 4\}$ เป็นเซตของค่าของตัวแปรในสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ จะได้เซตคำตอบของ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คือ $\{ \}$ หรือ $\emptyset$ บางท่านอาจคิดว่า คำตอบของสมการนี้

คือ $-3\sqrt{5}$ แต่ตามกติกาแล้ว $-3\sqrt{5}$ ไม่ใช่ค่าของ x ตามที่กำหนดไว้ หรือ $-3\sqrt{5}$ ไม่ได้อยู่ในเซต A จึงไม่มีสิทธิ์เป็นคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$

แต่ในกรณีที่เราไม่กำหนด Replacement set ของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ ถือว่า กำหนด Replacement set คือเซตของจำนวนจริง

คำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คือ $\{-3\sqrt{5}\}$ $-3\sqrt{5}$ มาจากไหน?

คำตอบ $-3\sqrt{5}$ มาจากไหนนักเรียนหรือครูบางคนเข้าใจว่า $-3\sqrt{5}$ ที่เป็นคำตอบของสมการนี้ ก็คือ $-3\sqrt{5}$ ที่อยู่ทางขวามือของ x เป็น $-3\sqrt{5}$ ที่มีอยู่แล้วในสมการ จึงต้องย้ายกันอีกครั้งว่าจำนวนที่นำไปแทนที่ตัวแปรนี้ เรียกว่า ค่าของตัวแปร ในทางคณิตศาสตร์นิยมกำหนดเซตขึ้นมาเพื่อเป็นขอบเขตของจำนวนที่เป็นค่าของตัวแปรในแต่ละประโยค เรียกเซตดังกล่าวนี้ว่า Replacement set หรือ เอกภพสัมพัทธ์ ซึ่งเซตของค่าของตัวแปรนั้นจะกำหนดอย่างไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้กำหนด หากไม่กำหนดไว้เป็นที่เข้าใจตรงกันว่า เซตดังกล่าวนี้คือ เซตของจำนวนจริง

โดยความหมายของคำตอบของสมการจะต้องเป็นสมาชิกใน Replacement set เท่านั้น เนื่องจากไม่ได้กำหนดไว้ถือว่า Replacement set เป็นจำนวนจริง ทำให้ $-3\sqrt{5}$ มาจากเซตของจำนวนจริงนั่นเอง

และจะมั่นใจได้อย่างไรว่า $-3\sqrt{5}$ เป็นคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ เราคงต้องนำนิยามคำตอบของสมการมาช่วยอธิบาย ซึ่งคำตอบของสมการคือ จำนวนใดๆที่แทนค่าในสมการเป็นได้ ประพจน์ที่เป็นจริง นั้นหมายความว่า การจะสรุปว่าเป็นคำตอบต้องมีการตรวจสอบโดยการแทนค่าเสียก่อน ทั้งนี้จะแสดงโดยการเขียนให้ดูหรือไม่ก็ได้ อาจจะคิดในใจก็ได้

มีประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ในขั้นตอนของการตรวจสอบคำตอบนั้น เมื่อนำ $-3\sqrt{5}$ แทนที่ในสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ จะได้ $-3\sqrt{5} + 3\sqrt{5} = 0$ เป็นจริง ซึ่งน่าจะจบลงตรงนี้ได้เพราะเนื่องจาก $-3\sqrt{5} + 3\sqrt{5}$ กับ 0 แทนจำนวนเดียวกันอยู่แล้ว แต่ก็ไม่ผิดหากจะทำไปจนถึง $0 = 0$

ในการแทนที่ตัวแปรในสมการเกือบทุกกรณีจะได้สมการที่เป็นจริง ด้วยเหตุนี้ทำให้เข้าใจผิดว่าเมื่อแทนที่ตัวแปรในสมการ $-3\sqrt{5} + 3\sqrt{5} = 0$ เป็นจริง เป็นเพียงกระบวนการเพื่อให้ครบพิธีเท่านั้น การตรวจสอบคำตอบของสมการเป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างจริงจัง เพื่อช่วยให้เด็กรู้จักการตรวจสอบผลงานของตนเอง

เขียนเซตคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คือ $\{x \mid x + 3\sqrt{5} = 0\}$ ได้หรือไม่?

การเขียนเซตคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คือ $\{x \mid x + 3\sqrt{5} = 0\}$ สามารถเขียนได้ เพราะไม่ผิดหลักการเขียน นอกจากนี้ยังสามารถเขียนได้อีกหลายแบบเช่น

$$R = \{ x \mid x + 3\sqrt{5} = 0 \} \quad \text{เมื่อ } R \text{ คือ เซตคำตอบของสมการ } x + 3\sqrt{5} = 0$$

$$R = \{ x \mid x = -3\sqrt{5} \}$$

$$R = \{ -3\sqrt{5} \}$$

สมการเชิงเส้น

สมการที่มีตัวแปรตัวเดียวและตัวแปรนั้นมีเลขชี้กำลังเป็น 1 เรียกว่า สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว การพิจารณาว่าประโยคคณิตศาสตร์นั้นมีตัวแปรกี่ตัว จะดูเฉพาะรูปประโยคที่มองเห็นคงไม่พอ เพราะประโยคเปิดประโยคหนึ่งอาจมีหลายความหมาย เช่น

ประโยคเปิด $x + 3\sqrt{5} = 0$

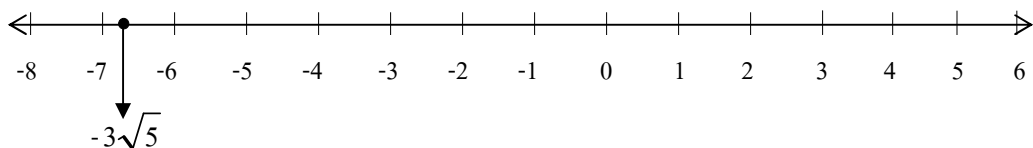
อาจเขียนเป็น $x + (0)y + 3\sqrt{5} = 0$ หรือ

$$x + (0)y + (0)z + 3\sqrt{5} = 0 \quad \text{หรือ...}$$

ดังนั้นการดูว่าประโยคเปิดใดๆมีกี่ตัวแปรจึงต้องดูจาก Replacement set หรือเซตของค่าของตัวแปรที่กำหนดให้หรือดูจากตัวแปรที่ใช้ในการเขียนเซตคำตอบแบบบอกเงื่อนไข เช่น $\{ x \mid \dots \}$ อ่านว่า เซตของ x โดยที่ $\dots$ นั้นหมายถึง x เป็นตัวแปร คำว่า โดยที่... คือเงื่อนไขของตัวแปร x หากไม่กำหนด Replacement set ให้ถือว่าประโยคเปิดนั้นๆมีตัวแปรเดียว ด้วยเหตุนี้ การเขียน $x + 3\sqrt{5} = 0$ มักจะเข้าใจตรงกันว่าเป็นประโยคเปิดที่มีตัวแปรเดียว

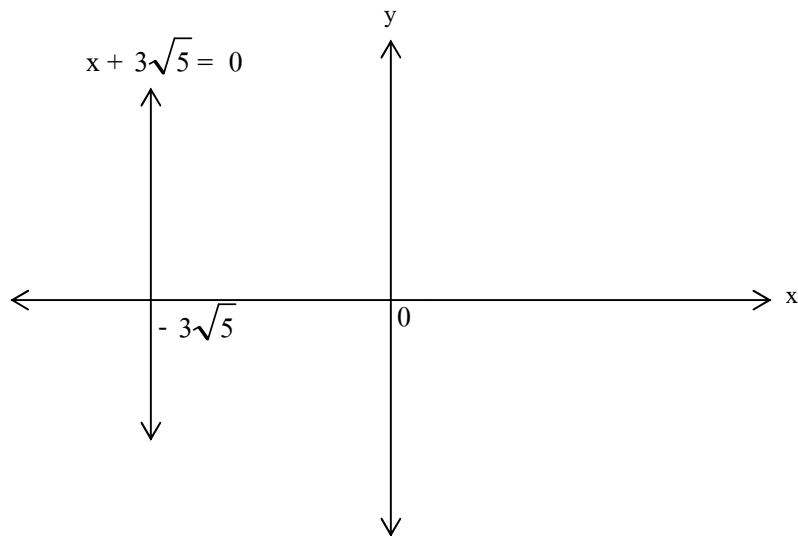
กราฟคำตอบของสมการเชิงเส้น เป็นเส้นตรงใช่หรือไม่ ?

กรณีค่าของตัวแปรเป็นสับเซตของจำนวนจริง นิยมแสดงคำตอบของสมการที่เป็นประโยคเปิดด้วยจุดบนเส้นจำนวนจริง เราจะเขียนกราฟแสดงคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ ได้โดยประมาณเพราะเนื่องจาก $-3\sqrt{5}$ เป็นจำนวนอตรรกยะ ซึ่ง $-3\sqrt{5} = -6.708203931\dots$ หากแสดงค่านี้บนเส้นจำนวนคงสร้างความยุ่งยากมาก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าแสดงไม่ได้ เราอาจอาศัยวิธีการของพิทาโกรัส ซึ่งต้องศึกษาในลำดับต่อไป กราฟคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ คือ $\{ x \mid x = -3\sqrt{5} \}$ เขียนดังนี้

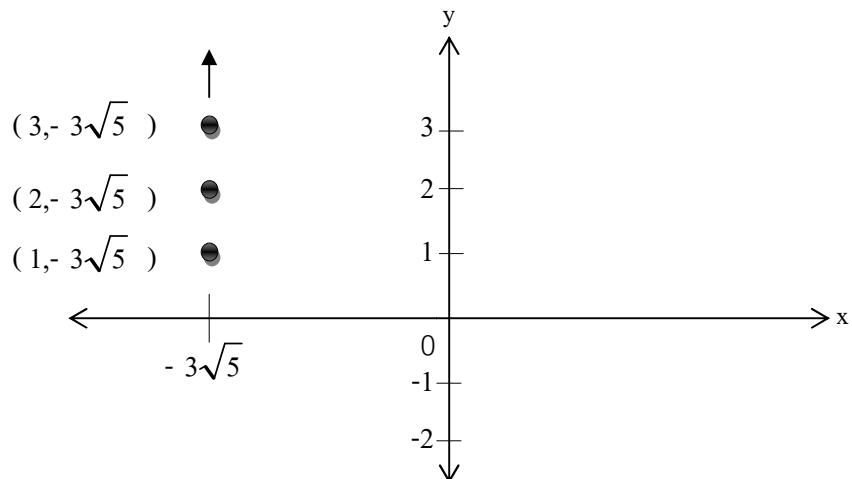
การเขียนกราฟคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ ที่มีเซตคำตอบ คือ $\{(x,y) \in \mathbb{R} \times \mathbb{R} \mid x + 3\sqrt{5} = 0\}$ เขียนได้ดังนี้

การเขียนกราฟคำตอบของสมการ $x + 3\sqrt{5} = 0$ กำหนด $y = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, \dots\}$

ที่มีเซตคำตอบคือ $\{(x,y) \mid x + 3\sqrt{5} = 0\}$

หรือ $\{(1, -3\sqrt{5}), (2, -3\sqrt{5}), (3, -3\sqrt{5}), (4, -3\sqrt{5}), \dots\}$ เขียนได้ดังนี้

จากการเขียนกราฟคำตอบของสมการเชิงเส้นข้างต้น จะเห็นว่ากราฟของเซตคำตอบไม่จำเป็นต้องเป็นเส้นตรงเสมอไป ขึ้นอยู่กับ Replacement set และเซตคำตอบของสมการเชิงเส้นดังกล่าว อาจเป็นจุด ดังกราฟข้างต้น

*****

เอกสารอ้างอิง

สุนทร ชนะกอก . คณิตศาสตร์พื้นฐานสำหรับครูมัธยม . มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2528 .

สุนทร ชนะกอก . สมการที่ไม่เท่ากัน . งานส่งเสริมการวิจัยและตำรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2536 .

สุนทร ชนะกอก . ครูคณิตศาสตร์กับประโยชน์คณิตศาสตร์ . ชุดคณิตศาสตร์ศึกษาสำหรับครู ชุดที่ 2
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2543 .

*****